

Šerbo Rastoder, MURTEZA KARADUZOVIĆ (1865–1941) : MUFTIJA CRNOGORSKIH MUSLIMANA, Podgorica: Almanah, 2019, 326 str.

I pored osjetnog pomaka u poznavanju prošlosti Bošnjaka i dalje su ostale mnoge neispisane stranice iz njihove dalje i bliže prošlosti. Svakodnevno se susrećemo sa činjenicom da su nam mnogi historijski događaji, mjesta i ličnosti nedovoljno ili nikako poznati. Toga je svjestan i autor knjige akademik Šerbo Rastoder.

U nizu njegovih knjiga je i *Murteza Karađuzović (1865–1941) : muftija crnogorskih muslimana*. Sastoji se od: *Umjesto predgovora* (7-9), *Uvod* (11-14), te poglavlja – *I. Bar u Osmanskom Carstvu 1571-1878* (15-66), *II.1. U Knjaževini (Kraljevini) Crnoj Gori (1878–1918)* (67-92), *II-2. Murteza Karađuzović (1865–1941)* (93-135), *III. U novoj državi 1918–1941.* (137-198), *Prilozi* (199-294), te *Registar imena* (295-318) i *Registar geografski* (319-326).

Kako je autor u uvodnom dijelu naveo, kada o nečemu piše, drži se stava škole analista da je neophodno ne samo pisati o temi koja je predmet interesovanja nego i o drugim značajnijim događajima i ličnostima koji se direktno i indirektno odnose na glavni historijski događaj ili ličnost. Kada se zainteresirao za ličnost muftije Murteze Karađuzovića, u početku pisanja mislio je da će to biti manji rad. Kako je pisanje iziskivalo i dodatne informacije za određena pitanja, vremenom je rad prerastao u knjigu. Svjestan je činjenice da pišući o crnogorskom muftiji piše i o vremenu crnogorske države (1878–1918). Kako se o Karađuzoviću do sada malo znalo, akademik Rastoder, koristeći neobjavljene i objavljene izvore te literaturu, potrudio se da nas upozna sa ovom historijskom ličnosti.

Pored uvodnih informacija, pisanje je započeo davanjem neophodnih historijskih činjenica koji se odnose na period Bara od 1571. do 1878. godine kada je bio pod osmanskom vlasti. Do navedene 1571. godine Bar je sa Ulcinjem bio u sastavu Mletačke Republike. Za ovo poglavlje autor je brojne informacije našao u arhivskim dokumentima Istanbula, Zadra, dubrovačkim objavljenim dokumentima, neobjavljenom povijesnom rukopisu mletačko-albanske porodice Bruni, kao i stručnoj literaturi. Taj dio historije Bara i okoline napisan je tematski i hronološki. Grad je pod sultanovom vlasti bio punih 307 godina. U tom periodu izgrađeno je više sakralnih i profanih objekata, te je vremenom dobio izgled orijentalno-islamskog grada. Dio tog historijsko-kulturnog nasljeđa sačuvao se do sada. Iz popisa 1869. godine na području Bara bilo je 14 pravoslavnih i katoličkih vjerskih objekata, šest džamija,

sahat-kula, dva mekteba i jedna medresa. Na tom području živjelo je 2.000 muslimana, 1.800 pravoslavnih i 50 katolika.

U narednim poglavljima, sa više podnaslova, akademik Rastoder donosi više vrlo interesantnih podataka o crnogorskoj državi. Među njima navodi da je neposredno poslije Berlinskog kongresa (1878), sa novopriključenim mjestima koje je Knjaževina Crna Gora dobila, bez gradova koji su bili u sastavu novopazarskog sandžaka, a koji su tek 1912. godine ušli u sastav Kraljevine Crne Gore, bilo 12.433 muslimana. Za svo to vrijeme knjaz/kralj Nikola I Petrović vodio je veoma fleksibilnu politiku na osnovu XXX člana Berlinskog ugovora. Javno se uvijek zalagao za preuzete međunarodne obaveze i u više prilika bio tolerantan.

Tek poslije osnovnih informacija, veću pažnju posvećuje Baru i njegovoj okolini. Između ostalog, piše da je poslije 63 dana opsade i borbi sa braniocima, crnogorska vojska zauzela Bar 1878. godine. Neposredno poslije toga dio muslimanskog stanovništva odselio je u Anadoliju, a najviše Barana u istanbulski kvart Čekmedže. I pored iseljavanja oko 6.000 pripadnika islama, po popisu iz 1898. godine na području Bara živjelo je 1.196 muslimana, te 919 pravoslavnih i 575 katolika. Smanjenje muslimanskog stanovništva nastavljeno je i u narednim godinama. Tako je 1906. godine kolektivno na teritoriju Osmanske države iselilo još 200 muslimanskih porodica. U međuvremenu se i dio starijih muhadžira iz više razloga vratilo u rodni kraj.

Tek poslije brojnih informaciju o gradu i okolini, autor piše o porodici Karađuzović, s posebnim osvrtom na muftiju crnogorskih muslimana Murteza Karađuzovića. Preci su im iz Anadolije. U Bar su došli kada je osmanska vojska osvojila grad 1571. godine. Po dosadašnjim podacima njen rodonačelnik bio je reis (pomorski kapetan – prim. E. P.) Karađuz. Zatim piše o njenim istaknutijim članovima do 1865. godine, kada se rodio Murteza. U ranoj mladosti, budući crnogorski muftija obrazovao se u mejtefu i građanskoj školi. Bio je to rijedak slučaj u muslimanskim porodicama. U narednom periodu obogaćivao je znanje u svim prilikama i stekao solidnu naobrazbu. Prvi posao bio mu je pisarski, a zatim je radio kao imam i vjeroučitelj. Radi bolje edukacije djece koju je učio, sa turskog jezika preveo je *Ilmihal*. Od šejhul-islama odlikovan je titulom *Mula od Izmira*. Godine 1903. imenovan je za direktora barskih vakufa, a 1906. za kadiju. U to vrijeme bio je i dopisnik lista *Glas Crnogorca*.

Prije nego što donosi biografske podatke o muftiji Karađuzoviću, profesor Rastoder čitaoca upozna je sa vjerskom organizacijom muslimana. IZ Kraljevine Crne Gore se sastojala od Glavne uprave šerijata i Muftije crnogorskih muslimana. Prvo sjedište Glavne uprave bilo je u Ulcinju, a zatim u Podgorici. Poslije informacije o prvoj dvojici crnogorskih muftija, treći po redu bio je Murteza Karađuzović. Ovu časnu dužnost obavljao je od 1912. do penzionisanja 1922. godine. U tom periodu sjedište Glavne uprave premješte-

no je u Stari Bar. Dalje donosi brojne i interesantne podatke o aktivnosti muftije Karađuzovića, kao i njegovu poslaničku aktivnost u Narodnoj skupštini Kraljevine Crne Gore. U tom periodu u vjerskom životu muslimana uvodi novinu, a to je da se hutbe na džumama drže na bosanskom jeziku.

Kada je 1. 12. 1918. godine nastala Kraljevina SHS, odnosno od 6. 1. 1929. godine Kraljevina Jugoslavija, došlo je i do promjene organizacije IZ na području Crne Gore. Više muftija nije imao prefiks „crnogorski.“ Od 1930. godine ranije muftijstvo je bilo podređeno muftijstvu u Skoplju i sa muftijom u Pljevljima. U periodu između dva svjetska rata muftija Karađuzović je slovio kao odani pristalica kralja Nikole I Petrovića. To mu je stvaralo brojne poteškoće, koje su u knjizi navedene. Problemi su bili i zbog njegovog odbijanja vođstvu JMO iz Sarajeva da na području ranijeg crnogorskog muftijstva osnuje organak ove političke stranke. Protivnika je imao i u neposrednom okruženju. U međuvremenu, muftija Karađuzović brinuo se o vakufima, a posebno vakufima u Baru, sve do smrti 1941. godine.

U ovom dijelu knjige autor donosi tabele vakufa te njihove prihode i rashode u više godišta. O svemu tome sačuvana je dokumentacija koju je u Sarajevo iz Bara donio šejh h. Fejzulah Hadžibajrić, zet Murtezinog sina Adema. Fejzulah ef. je donesenu arhivsku građu kao arhivista i bibliotekar stručno obradio i, uz saglasnost punca Adema, 1960. godine poklonio Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, gdje se i sada nalazi. Pri kraju monografije, pregledno, jasno i konkretno autor piše i o više potomaka crnogorskog muftije. Posebno je detaljnije donio podatke o muftijinom sinu Ademu i unuku Esadu.

U posljednjoj trećini knjige u *Prilozima* (199-290) akademik Šerbo Rastoder donosi brojne dokumente, slike, tabele, kopije dokumenata i dogovštine koje se odnose na porodicu Karađuzović i posebno na muftiju Murteza Karađuzovića.

Ovom knjigom upoznajemo se sa jednim dijelom savremene historije Bošnjaka/muslimana u Crnoj Gori i jednom od njenih najistaknutijih ličnosti iz prve polovine 20. stoljeća – Murteзом Karađuzovićem, te mnogim povijesnim događajima od sredine 19. do sredine 20. stoljeća. Posebna vrijednost je što se zauvijek iz zaborava na historijsku scenu vratila ličnost koja je zaslužila ovako bogatu i dokumentarnu monografiju. To je važno ne samo za prošlost današnje Crne Gore i Bošnjaka, jednog od njenih naroda, kao i muslimana iz te države, nego i šire regije. Uloživši veliki trud u arhivskom istraživanju, konsultovanju objavljenih izvora i stručne literature, njen autor akademik Šerbo Rastoder je i ovom knjigom obogatio ne samo svoj naučni opus nego pomakao naša saznanja o vremenu, događajima i ličnostima o kojima smo malo znali.

Enes Pelidija